

KOCAELİLİ ÂLİMLER PROJESİ

ÖZET

Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olarak 01/03/2017 tarihinde başlatılan Kocaelili Âlimler Projesi 1 yürütücü ve 17 araştırmacı ile yürütülmüş ve tamamlanmıştır. Proje, Kocaeli’de doğmuş, yaşamış veya burada belirli bir süre hizmette bulunmuş eser sahibi âlimleri kapsamaktadır. Bunların İslam düşünce geleneğine ve İslamî ilimlere katkılarını, eserlerin bir kısmının neşirini içermektedir. Proje, bir yönüyle de edisyon kitap çalışması olarak vücut bulmuştur.

Çalışma şu aşamalarda gerçekleştirilmiştir: Öncelikle haklarında araştırma yapılmış veya isimleri tespit edilmiş âlimlerin listesi yapılmış, eserleri tespit edilmiş; hakkında çalışma yapılmayan veya eksik çalışma yapılmış eserler ortaya çıkarılmış ve uzmanlık alanlarına göre fakülte akademik personel arasında görevlendirme yapılmıştır.

Çalışma başladıktan sonra ön araştırmalar yapılmış, konular tahkik edilmiş, eserleri tespit edilmiş ve araştırmaya uygun olup olmadığı hususunda kararlar alınmıştır. Ayrıca çalışılması gereken isim ve eserler söz konusu olduysa onların üzerinde çalışma başlatılmıştır. Araştırmacılar, belirlenen konuları araştırmış ve bilimsel metinlerini oluşturmuşlardır.

Yazıların değerlendirilmesi, üslup birliğinin oluşturulması, görülen eksikliklerin giderilmesi, değişiklik önerilerin metne girilmesi sağlanmıştır.

Son aşama ise projedeki çalışmaların kitap olarak neşre hazır hale getirilmesi olmuştur.

Çalışmalarda özellikle metin neşirlerinin yanında metinlerin muhtelif açılardan değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu açıdan denilebilir ki, çalışma özellikle Osmanlı tarihinde Kocaelili olarak bilinen veya bilinmediği halde araştırmalar neticesinde tespit edilen âlimlerin bilinmesine ve anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kocaelili Alimler, Yazma Eserler, Kocaeli Sosyal Hayatı, Kocaeli İlim Hayatı

MATERYAL VE YÖNTEM/ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ:

Projede kullanılan materyaller tamamen yazma eserlerden oluşmaktadır. Kocaeli veya İzmitli vb nisbesiyle kayıtlarda yer alan isimler ve onlara ait olduğu bilinen ve tahmin edilen eserler tespit edilmiştir. İlgili eserlerin bulunduğu kütüphaneler belirlenmiş; ilgili yerlerden temin edilmiştir. Temin edilen eserlerin adı geçen eser olup olmadıkları kontrol edilmiş; gerek kataloglamadan gerekse istinsah gibi hatalardan kaynaklanan yanlışlık olup olmadığı incelenmiştir. Eserlerin telif nüshaları dışında istinsah nüshaları varsa onların temin edilmesi ve incelenmesi sağlanmıştır.

Tespit konusunda öncelikle Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslam Ansiklopedisi’ne (DİA) başvurulmuştur.

BULGULAR:

Yapılan ilk tespit ve ön incelemeler ve sonrasında elde edilen tecrübeler neticesinde aşağıdaki konular incelemeye uygun bulunmuş ve uzmanlık alanlarına göre listede adı geçen akademisyenlere dağıtılmıştır:

1. Abdulkadir MACİT- Ali CANÇELİK: Ak Ali Efendi İzmitî ve Camiu'l-Ahbar Adlı Eserinin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi
2. Ahmet EKŞİ- Hamid B. Muhammed B. Veliyyüddin El-Kocevî ve Talikat Ala Bazı Mevadii'l-Hidaye Adlı Eserinin Tam Metin Neşri
3. Salih ŞAHİN- Kitâb-Ü'z-Zebâih ve'l-Udhiyye Kurbanlıklar ve Kurban Kitabı
4. Mehmet ÇİÇEK-Şeyhzâde Muhyiddîn Muhammed b. Muslihiddîn el-Kocevî'ye Nispet Edilen Tefsir Risaleleri ve Tefsîru Âyeti'l-Kürsî'si
5. Ramazan ŞAHAN- Kara Veys El-Kocavî'nin Kavs-ı Kuzah Risalesinin Tam Metin Tahkikli Neşri
6. Ramazan ŞAHAN- Mehmet Mahşuk ACAR- İzmitli Muhyiddin Şeyhzade'nin “Şerhu Kasideti'l-Burde” Adlı Eseri
7. Ali KAYA, Zülal KILIÇ, Ak Ali Efendi Fezail İsimli Eserindeki Rivayetlerin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi.
8. Kadir GÖMBEYAZ, Recai ÇETRES - İzmitli Müderris İbrahim B. Ali ve Birgivî'nin Lügâz'i Üzerine Şerhi.
9. Adalet ÇAKIR, Ali İhsan KILIÇ, “Şeyhzâde Muhyiddîn Kocaevî'nin Şerhu Noktati'l-Beyân İsimli Risâlesi”
10. Sefer YAVUZ, Kocaelili Âlimlerin Osmanlı Toplumsal Hayatına Etkileri.
11. Ferruh ÖZPİLAVCI, Kara Dâvud İzmitî'nin Mantık Eserleri ve Mantıkçı Kimliği
12. Abdullah KAHRAMAN, Genel Değerlendirme.

TARTIŞMA VE SONUÇ:

Toplumlar kendi içinden kendi zamanlarında özgü bir takım öncü insan çıkarırlar. Bunlar devlet adamı, sanatkâr olduğu gibi âlim sınıfından da olabilir. Toplumu kendi zamanı içinde anlamak ve geçmişi olabildiğince bütün değerleriyle bugüne taşıyabilmek için dönemin öne çıkan öncülerini her yönüyle incelemek gerekmektedir. Bu proje böyle bir amacın ve ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Proje kapsamında ele alınan âlimler ve onlara nispet edilen eserler, imkân ölçüsünde tahkikli olarak ele alınmış; İslamî ilimler veçhesinden değerlendirilmiştir. Bazı eserlerde aidiyetleri ve muhtevaları konusunda tereddütler yaşanmış olsa da gerekli ilmî disiplinler ile yine gerekli şerhler düşülerek incelemeye alınmıştır. Şeyhzâde Muhyiddîn Muhammed b. Muslihiddîn Mustafa'ya (ö. 950/1543) nispet edilen tefsir risaleleri ve bu risalelerden birinin gün yüzüne çıkarma çabası bunun tipik örneği olarak karşımızdadır.

Muhtevaları açısından bugünün insan zihnine aykırı gelse de aradaki kopuşu gösterebilecek noktalar ortaya çıkarılmıştır. Dönem insanının hangi dinî argümanlar ve nasihat yöntemleri ile irşad edildiğini göstermesi açısından Ak Ali Efendi'nin Camiu'l-Ahbârı tipik bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metin incelemeleri metnin dışına çıkmayı da gerektirmektedir. Dolayısıyla üzerinde çalışma yapılan metinler çok farklı eserlere başvuruyu da gerektirmektedir. Ak Ali Efendi'nin Fezâil adlı eseri buna uygun bir örnek olacaktır. *Fezâil*'de yer verilen rivayetlerin tefsir, hadis, fıkıh, ahlak konusundaki eserlerden alınmıştır. Ayrıca Zemahşeri'nin *Keşşâf*'ından, Sâgânî'nin *Meşâriku'l-envâr*'ından, Beyzâvî *Tefsîri*'inden ve Hamzî'nin *Kenzü'l-ahbâr*'ından rivayetler nakletmiştir.

Çalışmalarımızın verdiği önemli sonuçlardan biri de âlimlerin sadece dinî ilimlerle meşgul ve sadece dinî ilimlere vâkıf olmadıklarını göstermesidir. Osmanlı âlimleri dönemlerinin birçok ilmiyle ilgilenmiştir. Bunlardan birisi de Mollazâde (Mevlânâzâde) el-Herevî'dir. el-Herevî astronomi ve optik ilmi bigâne kalmamıştır.

Mollazâde (Mevlânâzâde) el-Herevî'nin *Kavsü Kuzah (Gökkuşağı)* ile ilgili verdiği bilgiler *Şerhu Hidâyeti'l-Hikme* adlı eserin bir bölümünde yer aldığı gibi özel olarak *Risâletü Kavsü Kuzah* şeklinde de istinsah edilmiştir. Bu eser üzerine yapılan inceleme şu önemli noktayı da bizlere sunmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalarda hatalı ve eksik yapılan tespitler yeni çalışmalarla düzeltilmektedir. Nitekim bu çalışma, böyle bir düzeltmeye vesile olmuştur. Bu çalışmada şu konuda gerekli düzeltmeler dikkati çekmektedir. Karaveys el-Kocevî her ne kadar “*Bu konuyu izah ederken yanımda Cürcânî'nin Şerhu'l-Mevâkıf adlı eserinden başka kitap yoktu...*” demiş olsa da yazmış olduğu risalenin birebir Şerhu'l-Mevâkıf adlı eserden alındığını düşünmek yanlış olur. Zîra metinler karşılaştırıldığında bu eserin yazımında sadece ilgili eserden de istifade edildiği anlaşılmaktadır. Ancak risâlenin *Şerhu'l-Mevâkıf* adlı eserle birebir alakası yoktur. Esâsen bu esere metin olarak kaynaklık teşkil eden Mollazâde'nin “*Kavsü kuzah*” adlı eseridir. Karaveys el-Kocevî aşağıda ayrıntısını ve metnini sunacağımız bu eserin kendince kapalı ve anlaşılması zor kısımlarını izah etmektedir.

Proje bazı parçalı ve birbirinden kopuk duran bilgileri de birleştirmiştir. Kendi döneminde eseriyle bilinen ve bugün unutulmuş bazı âlimler, yaşadığımız şehirde tarihin tozlu sayfalarına gömülen mekânlarla birlikte anılmaktadır. Mesela yazma eser kütüphane kataloglarında “İznicmîdî” künyesi ile zikredilmesinden hareketle İzmitli bir âlim olduğu kanaatine binaen başlanılan ve sürdürülen araştırma neticesinde İbrahim b. Ali el-İznicmîdî'nin 1720'li yıllarda bugünkü Fevziye camii civarında yer alan ve 1114/1702-3 yılında kurulan Yusuf b. Abdülkerîm Medresesi'nin müderrisi olduğu tespit edilmiştir. Müellifin kimliğine ve hayatına dair biyografik eserlerde bulunmayan bilgiler, Osmanlı sicilleri vasıtasıyla temin edilmiştir. Bu şekilde kayıp ve dağınık parçalar da bir araya getirilmiştir.

Kısa söylenecek olursa Kocaeli Alimler Projesi, Kocavî, İzmitî ve İznicmidî ünvanlarıyla tanınan, gün yüzüne çıkarılmış ya da çıkarılmamış; haklarında çalışma yapılmış veya yapılmamış isimlerin ve eserlerin üzerinde farklı disiplinlerle çalışma yapılmış, eser ve isimler hakkındaki eksik, hatalı veya yanlış bilgiler tespit edilerek düzeltilmiş; ayrıca birbirinden kopuk bilgiler birleştirilmiş ve tamamlanmıştır.

Zikredilen bu çalışmalar neticesinde Osmanlı ilim dünyasında tanınan ve tanınmayan Kocaelili âlimlerin bazıları mercek altına alınmış; onların eserlerinin mahiyet ve değerini ortaya konulmuş, bu şekilde literatürde bir boşluk doldurulmuştur. Bu çalışma ile kent bilincinin oluşması sağlanmaya çalışılmış; Kocaeli'nin tarihteki ilmî konumunun tespiti ve neticesinde şehre değer katan manevi zenginlikler ortaya çıkarılmıştır.